

LỊCH SỬ – VĂN HÓA

VĂN HÓA TRONG TIẾN TRÌNH "TRỖI DẬY" CỦA TRUNG QUỐC

TS. NGUYỄN THU PHƯƠNG

Từ xa xưa, lãnh thổ Trung Quốc chủ yếu nằm trên lưu vực hai con sông lớn: Hoàng Hà (dài 5464 km) và Trường Giang (6300 km). Trải qua hơn hai thiên niên kỉ dựng nước đi đôi với mở mang bờ cõi, Trung Quốc đã mở rộng lãnh thổ hơn 30 lần (9,6 triệu km²), trở thành nước có diện tích lớn thứ ba với dân số đông nhất thế giới và sở hữu một nền văn hóa lớn có ảnh hưởng sâu rộng nhất tại khu vực Đông Á. Nhìn lại tiến trình lịch sử, có thể nhận thấy, ẩn sâu trong sự “trỗi dậy” của đế chế này là khát vọng “bình thiên hạ” và những giá trị quan văn hóa mang đậm bản sắc dân tộc Trung Hoa. Cùng với những biến thiên của lịch sử, ngày nay, quá trình hội nhập sâu vào toàn cầu hóa đã và đang biến Trung Quốc trở thành một quốc gia lớn mạnh tại châu Á và trên thế giới. Bước sang thế kỉ XXI, mục tiêu được các nhà lãnh đạo Trung Quốc kiên trì theo đuổi là phải mở ra “thời đại Trung Quốc” trong lịch sử thế giới. Nếu sự lặp lại mô hình cổ xưa thành sự thật và tâm lí văn hóa luôn có khả năng chi phối mãnh liệt tới hành vi ứng xử của mỗi quốc gia, thì rõ ràng mục tiêu này

đã hàm chứa trong đó một khát vọng mới mang tên “lãnh đạo thế giới” mà nhiều lần từng được các thế hệ lãnh đạo Trung Quốc nhấn mạnh. Do đó, để góp thêm một cách lí giải về sự “trỗi dậy” này, chúng tôi cho rằng, ứng dụng cách tiếp cận văn hóa để bước đầu nhận diện các đặc trưng và giá trị văn hóa có khả năng tác động tới tầm nhìn, cách ứng xử của Trung Quốc là lựa chọn phù hợp trong phạm vi bài viết.

1. Văn hóa truyền thống và sự lớn mạnh của đế chế Trung Hoa trong quá khứ

a) Sự lâu đời và đa dạng của văn hóa Trung Hoa đã tạo nên một nền văn minh rực rỡ

Nằm ở giao điểm của các nền văn minh, sự đa dạng thậm chí tới mức phức tạp của văn hóa Trung Hoa chủ yếu được tạo nên từ sự tích hợp của ba vùng văn hóa: văn hóa lúa khô (miền Bắc), văn hóa du mục (miền Tây Nam), văn hóa lúa nước (miền Nam). Trên nền tảng của sự đa dạng và độc đáo này, một nền văn minh Trung Hoa lâu đời với nhiều thành tựu rực rỡ đã ra đời. Đó là nền văn minh có sự dung hòa

tinh tế giữa tinh thần nhập thế Nho gia, sự nghiêm luật của Pháp gia, khát vọng hòa hợp với tự nhiên của Đạo gia và triết lý giải thoát của Phật giáo để hình thành nên những giá trị văn hóa tinh thần mang đậm bản sắc Trung Hoa và góp phần tạo dựng nên một số giá trị Á Đông điển hình. Đây cũng là đất nước có cống hiến cho nhân loại nhiều thể loại và hiện tượng văn học độc đáo (Kinh thi, Sở từ, Tản văn tiên Tần, Đường thi, Tống từ, Minh Thanh tiểu thuyết). Không chỉ đạt tới đỉnh cao ở các lĩnh vực văn hóa nghệ thuật, Trung Quốc còn là nước nổi tiếng trong khoa học kỹ thuật với “tứ đại phát minh” (giấy, kỹ thuật in, thuốc súng, la bàn)... Chính những thành tựu rực rỡ đó đã khiến cho văn hóa Trung Quốc trở nên đặc biệt hấp dẫn với các nước có chung nền văn hóa nông nghiệp ở khu vực Đông Á, trong đó có Việt Nam. Từ hàng ngàn năm nay, tinh hoa triết học Trung Hoa đã từng bước đi sâu vào đời sống văn hóa Việt, đặc biệt là giới trí thức quan liêu. Văn hóa nghệ thuật, nhất là văn học cổ điển đã được đón nhận nồng nhiệt tại Việt Nam. Lễ tiết, ẩm thực, y dược, võ thuật Trung Quốc đã được đón nhận và Việt hóa trong đời sống sinh hoạt hàng ngày của người dân.

b) Sự hùng mạnh của nhà nước phong kiến đã nuôi dưỡng khát vọng thống lĩnh thiên hạ của Trung Quốc

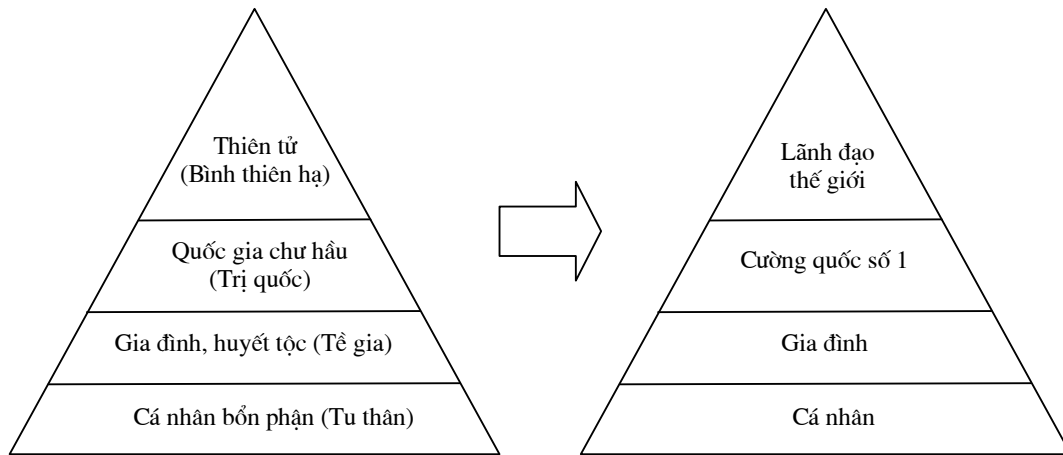
Trải qua hàng nghìn năm lịch sử, người Hán đã vươn lên nắm vai trò chủ thể văn hóa thông qua việc từng bước chuyển hóa học thuyết xã hội do Khổng Tử sáng lập

vào nền chính trị của các vương triều Trung Quốc. Trong đó, các giá trị “*tu thân, tề gia, trị quốc, bình thiên hạ*”⁽¹⁾ đã được thể chế hóa thành cấu trúc nhà nước mang tính trung ương tập quyền điển hình kiểu Trung Quốc. Có thể hình dung đây là mô hình hình tháp, trong đó đỉnh tháp là Thiên tử thống lĩnh các chư hầu bằng chính sách phong hầu và kiến ấp, từ đó hình thành nên mối quan hệ “thiên tử - chư hầu”. Mô hình này cho thấy, sự thành công của các bậc đế vương Trung Quốc trong việc dùng thuyết *Thiên mệnh* để thần thánh hóa sức mạnh thiên triều. Trong đó, thiên tử (con trời) thay trời hành đạo (thế thiên hành đạo) nắm giữ vai trò kết nối trời, đất và con người (thuyết thiên địa nhân hợp nhất). Về thực chất, thiên tử – chư hầu là mối quan hệ chính trị theo tôn ty trật tự xây dựng trên nền tảng chế độ *tông pháp* và được ràng buộc bởi *văn hóa bốn phận* và *chủ nghĩa gia trưởng* rất đặc thù của người Hán. Kể từ khi Tần Thủy Hoàng thống nhất Trung Quốc (năm 221 tr.CN), các vương triều đã chuyển từ phương thức cai trị theo quan hệ thiên tử – chư hầu⁽²⁾ sang kiểu quan hệ vua – tôi⁽³⁾. Chính sự kết hợp giữa thể chế chính trị và văn hóa đó đã tạo nên chuỗi mắt xích: *cá nhân* → *gia đình* → *dòng tộc* → *quốc gia* → *thiên hạ*. Trên thực tế, mô hình quản lý trung ương tập quyền này đã làm nên sự hùng mạnh của đế chế Trung Hoa và trở thành mẫu mực cho các vương triều phong kiến châu Á (trong đó có Việt Nam) noi theo.

Mặc dù Trung Quốc đã từng bị ngoại tộc xâm lược và thậm chí có lúc lãnh thổ bị thu hẹp đáng kể. Tuy nhiên, xuyên suốt cả

trường kì lịch sử vẫn là quá trình không ngừng mở mang bờ cõi. Trong quá trình này, nhiều triều đại phong kiến Trung Hoa đã gắn tư tưởng “trị quốc, bình thiên hạ” với chủ thuyết “vương đạo” (Nho gia) “bá đạo”⁽⁴⁾ (Pháp gia) để thực hiện các cuộc chiến tranh xâm chiếm lãnh thổ, hoặc các cuộc di dân, truyền bá chữ viết và đồng

hóa văn hóa để mở rộng vành đai triều cống. Theo lí thuyết địa chính trị phương Tây, đây chính là một dạng thức mở rộng không gian của các quốc gia lớn. Trong đó, cách của Trung Quốc là kết hợp sức mạnh mềm (vương đạo) và sức mạnh cứng (bá đạo) để mở rộng lãnh thổ và gia tăng sức ảnh hưởng đối với khu vực⁽⁵⁾.

Mô hình 1. Giả định về mô hình ứng xử Đại Hán

c) Ý thức “coi trọng thể diện” đã tạo nên sự quyền biến trong quan hệ ngoại giao láng giềng

Nền văn hóa phát triển rực rỡ có tầm ảnh hưởng sâu rộng, cùng chế độ phong kiến kéo dài lâu nhất trong lịch sử nhân loại dựa trên việc thể chế hóa quan hệ “tôn ti trật tự” và chiến tranh thôn tính đã biến Trung Quốc trở thành một đế chế “coi trọng thể diện” và mưu lược quyền biến nhất thế giới. Một mặt, tư tưởng Nho gia coi trọng sĩ diện đã tạo nên cốt cách “quân tử” rất đáng kính trọng của người Trung

Quốc. Nhưng mặt khác, do sự chi phối của quan niệm “thiên mệnh”, nhiều triều đại phong kiến Trung Quốc tự coi mình là “Thiên triều”, đặt danh xưng Hoàng đế và áp dụng triệt để luật lệ triều cống. Điều đó đồng nghĩa với việc đế chế Trung Hoa đã truyền đi thông điệp buộc các “thuộc quốc” phải thể hiện sự tôn trọng và phục tùng họ. Trước sự lớn mạnh và cách ứng xử đầy quyền biến của các vương triều Trung Quốc, nhiều quốc gia Đông Á đã tiếp nhận linh hoạt lợi thế mô hình nhà nước Trung Quốc để ứng dụng phương

châm “Trung học vi thể, Tây học vi dụng”. Chủ trương “Trug học vi thể, Tây học vi dụng” của Trương Chi Động đề xướng trong “thiên khuyến học” năm 1898. Chủ trương này khuyến khích lấy khuôn mẫu đạo đức luân lý Nho gia làm nguyên tắc xây dựng thể chế đất nước và ứng dụng chính nghệ phương Tây” vào các biện pháp thực thi. Với cách làm đó, một số nước Đông Á đã thoát khỏi vòng ảnh hưởng của Trung Quốc để đi lên hiện đại hóa khá thành công như: Nhật Bản, Hàn Quốc. Còn với Việt Nam, cha ông chúng ta đã ứng xử với ý thức coi trọng thể diện của Trung Quốc bằng phương châm “thần phục giả, tự chủ thật” để giữ vững độc lập dân tộc.

2. Quá trình chuyển đổi của văn hóa hiện đại và khát vọng “đại chấn hưng Trung Hoa”

Từ cuối thế kỉ XIX đến nay, văn hóa Trung Quốc đang từng bước chuyển từ nền văn hóa nông nghiệp đậm chất Á Đông sang mô hình văn hóa công nghiệp hiện đại. Là một thực thể phong phú, đa dạng đến mức rất khó nhận diện, văn hóa hiện đại Trung Quốc đã và đang định hình trong sự xung đột, tiếp biến và chuyển hóa các giá trị văn hóa truyền thống và đương đại để tạo nên bản sắc riêng. Trong 60 năm phát triển, văn hóa đương đại Trung Quốc trải qua 2 giai đoạn chính: *giai đoạn “dò tìm” và trả giá* từ năm 1949 đến 1978 và *giai đoạn cải cách và mở cửa* từ năm 1978 đến nay. Tuy nhiên, quá trình chuyển đổi sang văn hóa công nghiệp hiện đại của Trung Quốc mới bắt đầu và sẽ kéo

dài, vì trình độ phát triển của văn hóa hiện đại còn chưa đồng đều

a) Giai đoạn (1949 – 1978): *Phát triển văn hóa bị cản trở và trói buộc do một số định hướng sai lầm trong nhận thức của ĐCS Trung Quốc*

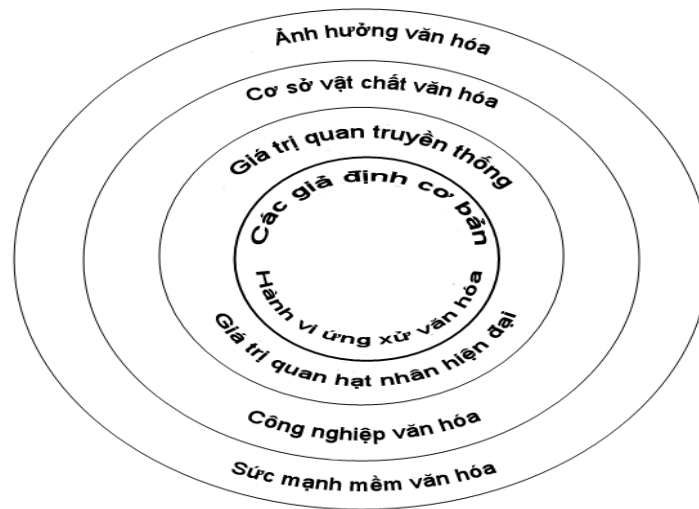
Có thể chia giai đoạn này thành hai phân kì nhỏ. Giai đoạn thứ nhất từ năm 1949 đến năm 1966 và thời kì thứ hai diễn ra 10 năm Đại cách mạng văn hóa (1966-1976). Nhìn lại 20 năm đầu phát triển văn hóa của nước CHND Trung Hoa có thể thấy, đây là giai đoạn văn hóa đang “dò tìm” một cấu trúc mới mang tính hiện đại. Về cơ bản, văn hóa Trung Quốc chuyển mình theo hướng kế thừa các giá trị truyền thống và tiếp nhận các giá trị văn hóa hiện đại. Tuy nhiên, sang 10 năm Đại cách mạng văn hóa, các nhà lãnh đạo Trung Quốc đã sai lầm trong việc điều chỉnh định hướng xây dựng văn hóa mới trên cơ sở phủ nhận và phá hủy hệ giá trị văn hóa truyền thống. Từ việc phá hủy các di sản văn hóa truyền thống, đặc biệt là hệ giá trị Nho gia, Mao Trạch Đông đã sử dụng văn hóa như một thứ công cụ thanh trừng trong cuộc đấu tranh giành quyền lực và sùng bái cá nhân. Với cách ứng xử phản văn hóa như vậy, quá trình chuyển đổi sang mô hình văn hóa hiện đại của Trung Quốc đã bị trói buộc và kìm hãm trong một thời gian dài.

b) Giai đoạn (từ năm 1978 đến nay): *Giải phóng sức sản xuất, nâng cao năng lực cạnh tranh và gia tăng tầm ảnh hưởng quốc tế của văn hóa Trung Quốc*

- Trung Quốc đang từng bước hình thành cơ sở hạ tầng văn hóa và phát triển

công nghiệp văn hóa. Sau khi tiến hành cải cách mở cửa, ĐCS Trung Quốc đã đi đến xác định “phải khôi phục lại cội nguồn văn hóa”, “nâng cao đời sống văn hóa toàn dân”, “giải phóng và phát triển sức sản xuất văn hoá”. Trong 30 năm qua, quốc gia này đã thể hiện quyết tâm bắt kịp với trình độ phát triển văn hóa thế giới thông qua việc cải tổ cơ chế, cải cách thể chế, điều chỉnh chính sách nhằm nâng cấp hạ tầng văn hóa, cải thiện đời sống văn hóa toàn dân, bảo tồn các

giá trị truyền thống và thúc đẩy sự phát triển của các ngành nghề văn hóa. Nếu hình dung cấu trúc văn hóa hiện đại như một vòng tròn với nhiều lớp khác nhau, thì việc tạo dựng được cơ sở hạ tầng văn hóa và thúc đẩy mạnh công nghiệp văn hóa chính là một bước tiến mới trong việc *giải phóng sức sản xuất, nâng cao năng lực cạnh tranh của văn hóa* từ đó hình thành nên lớp vỏ vật chất bên ngoài của cấu trúc văn hóa hiện đại Trung Quốc⁽⁶⁾.

Hình 2. Vòng tròn văn hóa Trung Quốc hiện đại

- *Trung Quốc chưa xác định được hệ giá trị quan văn hóa hiện đại mang tính thuyết phục*. Trong bối cảnh những tác động nhiều chiều từ hội nhập quốc tế, toàn cầu hóa thông tin, đặc biệt là sự bùng nổ của mạng Internet đã và đang làm cho diện mạo văn hóa đương đại Trung Quốc ngày càng trở nên phong phú hơn, nhưng cũng tạo cơ hội cho các giá trị văn hóa ngoại sinh chi phối vào nhiều lĩnh vực của

đời sống xã hội, ít nhiều làm mai một các giá trị truyền thống, gia tăng hơn sự chênh lệch văn hóa vùng miền. Để giải quyết những thách thức đặt ra, ĐCS Trung Quốc đang nỗ lực xây dựng một hệ thống giá trị hạt nhân nhằm hòa giải những trạng thái không hài hòa trong phát triển văn hóa, thúc đẩy quá trình thực hiện mục tiêu phục hưng Trung Hoa và hướng ra thế giới. Theo các nhà lãnh

đạo Trung Quốc, hệ thống giá trị hạt nhân cho sự phát triển hài hòa của văn hóa Trung Quốc gồm: giá trị quan hạt nhân: chủ nghĩa Mác chỉ đạo tư tưởng; lý tưởng chung XHCN đặc sắc Trung Quốc; tinh thần dân tộc mà nòng cốt là chủ nghĩa yêu nước, và “tám điều vinh, tám điều nhục”. Tuy nhiên, hệ giá trị quan này thể hiện khá rõ sự lúng túng của ĐCS Trung Quốc trong quá trình dung nạp, chuyển hóa và làm mới các khái niệm truyền thống, phương Tây và cả các khái niệm mang tính định hướng XHCN của thể chế hiện hành. Nói cách khác, hệ giá trị quan nêu trên về thực chất vẫn là những khái niệm mang tính định hướng chứ không phải là một khái niệm giá trị mang tính *định danh, định chất* hoàn chỉnh. Mặc dù, giới lãnh đạo còn mơ hồ trong việc xác lập rõ hệ thống giá trị quan Trung Quốc mang tính hiện đại, nhưng chúng ta cũng không thể phủ nhận cho đến nay, chính các giá trị quan truyền thống cốt lõi vẫn là lớp nghĩa bám rễ sâu nhất chi phối mạnh mẽ cách ứng xử, tầm nhìn và tham vọng *bứt phá* của Trung Quốc khi bước sang thế kỉ XXI.

- *Trung Quốc đang gia tăng sức mạnh mềm văn hóa nhằm “phục hưng” sức ảnh hưởng Trung Hoa.* Từ những phân tích trên, có thể thấy văn hóa Trung Quốc đang trong quá trình hiện đại hóa. Điều này cũng được thể hiện tương đối rõ ràng qua các chỉ số đo lường trình độ hiện đại hóa văn hóa quốc tế. Năm 2005, chỉ số hiện đại hóa đời sống văn hóa Trung Quốc xếp thứ 57/131 quốc gia, chỉ số phát triển con người xếp thứ 56/131 nằm trong số các quốc gia phát triển bước đầu, chỉ số sức cạnh tranh văn hoá xếp thứ 24/131 thuộc cường quốc loại

vừa, chỉ số sức ảnh hưởng văn hoá xếp thứ 7 thuộc loại cường quốc trên thế giới⁽⁷⁾. Nhìn vào các chỉ số có thể thấy, chất lượng văn hóa và chỉ số phát triển của văn hóa Trung Quốc còn thấp so với chuẩn hiện đại của thế giới. Tuy nhiên, quốc gia này lại rất *bứt phá* trong việc “vực dậy sức sáng tạo của văn hóa dân tộc, nâng cao sức mạnh mềm văn hóa quốc gia”⁽⁸⁾. Nếu *tinh thần dân tộc, ý thức tự cường, khát vọng bình thiên hạ* được coi là cội nguồn sức mạnh Trung Hoa, thì rõ ràng lớp hàm nghĩa sâu nhất của hệ giá trị này đã chi phối mạnh mẽ tới *cách* quốc gia này gia tăng sức mạnh mềm văn hóa như một phương thức tinh vi, linh hoạt và toàn diện để tạo đà cho sự phục hưng và lan tỏa của văn hóa Trung Hoa trên quy mô toàn cầu. Trên thực tế, Trung Quốc đã ứng dụng khá “quyền biến” các dạng thức bang giao truyền thống để gia tăng sức mạnh mềm văn hóa như: gia tăng quảng bá hình ảnh Trung Quốc thông qua hợp tác truyền thông và xuất khẩu sản phẩm văn hóa giá rẻ; nhân rộng các Học viện Khổng Tử như một kênh truyền bá ngôn ngữ và truyền bá văn hóa kiểu mới; dựa trên sự gắn kết huyết thống, dòng tộc tăng cường mối liên kết giữa các “China town” ở các nước phát triển với Trung Hoa đại lục nhằm gia tăng khả năng chuyển hóa sức mạnh dân tộc.

Như vậy, nếu đặt sức mạnh mềm văn hóa trong cấu trúc tổng thể của vòng tròn văn hóa, chúng ta dễ dàng nhận ra, sức mạnh này chính là vòng lan tỏa của các lớp sóng văn hóa Trung Quốc ra bên ngoài, từ đó giúp quốc gia này *mở rộng khả năng ảnh hưởng và dẫn dắt văn hóa trên quy mô toàn cầu.* Có thể thấy, ẩn sau khát vọng “phục hưng văn hóa Trung Hoa” là tham vọng trở thành quốc gia “dẫn

dất thế giới” ít nhiều được nuôi dưỡng từ tư tưởng “vương đạo”, “bá đạo” vốn đã từng tồn tại hàng ngàn năm nay trong dòng chảy văn hóa Hán. Một nền văn hóa mà chính khát vọng trở thành “thế giới đệ nhất” của nó đã và đang cản trở Trung Quốc trên con đường chinh phục thế giới hiện đại bằng một gương mặt mới: hòa bình, hữu nghị, hợp tác cùng phát triển.

Dự báo về khả năng và thách thức trên con đường trở thành “nước lớn văn hóa” của Trung Quốc

Mặc dù quá trình chuyển đổi sang mô hình văn hóa công nghiệp hiện đại của Trung Quốc chậm hơn so với các quốc gia có nền văn hóa hiện đại phát triển cao khoảng 100 năm. Song về cơ bản quốc gia này đã từng bước định hình được cấu trúc văn hóa hiện đại. Theo dự báo của giới học giả cũng như định hướng phát triển của các nhà hoạch định chiến lược Trung Quốc, trong vòng 50 năm tới con đường hiện đại hoá văn hoá Trung Quốc có thể sử dụng bố cục chiến lược “một chủ hai cánh”⁽⁹⁾. Tức là lấy hiện đại hoá đời sống văn hoá làm chủ thể để cải thiện và nâng cao chất lượng đời sống văn hóa còn hạn chế của Trung Quốc; lấy hiện đại hoá công nghiệp văn hoá và nâng cao sức mạnh mềm văn hóa làm hai cánh để tăng cường sức sản xuất của công nghiệp văn hóa và tăng cường năng lực cạnh tranh, khả năng ảnh hưởng quốc tế của văn hóa. Tất cả những dự báo đều đi đến giả định, trong tương lai mục tiêu lâu dài của Trung Quốc sẽ là phấn đấu trở thành quốc gia dẫn đầu thế giới về văn hóa. Từ vị trí đó Trung Quốc sẽ tiếp tục vươn lên nắm giữ vai trò lãnh đạo

và dẫn dắt văn hóa thế giới. Tuy nhiên, để biến giấc mộng “nước lớn Trung Hoa” thành sự thật, quốc gia này đã, đang và sẽ gặp rất nhiều trở ngại do cấu trúc văn hóa phát triển không đồng đều. Cụ thể hạ tầng cơ sở của văn hóa hiện đại Trung Quốc còn non trẻ, công nghiệp văn hóa mới hình thành, chất lượng đời sống văn hóa và mặt bằng dân trí còn thấp. Đặc biệt là hiện nay, Trung Quốc đang phải đối mặt với sự thiếu hụt trầm trọng hệ giá trị quan hiện đại mang tính bền vững và thuyết phục. Cụ thể, nếu văn hóa phương Tây hiện đại đã định hình nên những giá trị được phần đông cộng đồng thế giới đón nhận như “tự do”, “dân chủ”, “dân quyền”...; văn hóa Ấn Độ vẫn tiếp tục phát huy giá trị hòa hợp và thân thiện, thì dường như văn hóa Trung Quốc đang gặp rất nhiều lúng túng trong việc tạo nên sự ngưng tụ của một hệ giá trị quan mới thể hiện rõ bản sắc đương đại và có sức thuyết phục đối với cộng đồng thế giới. Ngoài ra, văn hóa Trung Quốc sẽ khó có khả năng mở rộng phạm vi lan tỏa và ảnh hưởng nếu trong quan hệ quốc tế nước này chưa thực sự tạo được môi trường hòa bình, thân thiện, hữu nghị và hợp tác. Bên cạnh đó, những cường quốc lớn đang dẫn đầu về văn hóa hiện đại hẳn vẫn là những đối thủ đáng gờm đang cạnh tranh gay gắt với sự lớn mạnh của văn hóa Trung Quốc trong tiến trình phát triển chung của nhân loại.

3. Thay lời kết

Văn hóa truyền thống Trung Quốc với sự đa dạng, độc đáo, đặc biệt là sức lan tỏa của chủ thể văn hóa Hán đã tạo nên nền văn minh Trung Hoa rực rỡ có ảnh

hưởng lâu bền nhất trong lịch sử văn minh nhân loại đồng thời chi phối mạnh mẽ tới sự trỗi dậy của Trung Quốc trong những năm gần đây. Bước sang giai đoạn hiện đại, những tác động của tiếp biến và hội nhập văn hóa, đang từng bước biến tư tưởng Đại Hán thành chủ nghĩa nước lớn mang đặc sắc Trung Hoa. Cụ thể, sau sự thất bại của Trung Quốc trước chủ nghĩa thực dân phương Tây, Tôn Trung Sơn đã đề xướng khẩu hiệu “Đại phục hưng Trung Hoa” nhằm khơi dậy tinh thần quật khởi của toàn dân tộc. Từ đó đến nay, “đại phục hưng”, “đại chấn hưng Trung Hoa” đã trở thành động lực và mục tiêu trỗi dậy của quốc gia này. Mục tiêu số một của “tư tưởng Mao Trạch Đông” và “lí luận Đặng Tiểu Bình” là xây dựng Trung Quốc thành quốc gia mạnh nhất thế giới (“thế giới đệ nhất”). Như vậy, sau hơn hai thiên niên kỉ ra đời và phát triển, dường như tư tưởng Đại Hán “tu thân, tề gia, trị quốc, bình thiên hạ” hay còn gọi là sự chấn hưng văn hóa Khổng giáo vẫn tiếp tục được sử dụng trong mục tiêu trở thành cường quốc số một lãnh đạo thế giới của Trung Quốc trong tương lai. Tuy nhiên, những động thái gần đây nhất của Trung Quốc tại Biển Đông đã cho thấy, giới hạn của hành vi ứng xử của Trung Quốc nằm ở chỗ - họ chưa vượt qua được hạn chế cố hữu đã ăn sâu trong tâm thức dân tộc để tạo nên sự “trỗi dậy” thực sự của một cường quốc có trách nhiệm trong khu vực. Như vậy, giấc mộng “trỗi dậy” để phục hưng văn hóa Trung Hoa đã và đang bị cản trở bởi chính những mặt còn tồn tại trong hệ giá trị quan truyền thống và hiện đại chưa đủ tính thuyết phục của quốc gia này.

Trong thời điểm hiện tại, chúng ta có thể coi đây là cơ hội để Việt Nam phát huy lợi thế và tạo ra những tiền đề cơ bản để phát triển văn hóa như một nguồn sức mạnh có khả năng bảo vệ lợi ích quốc gia trong các lĩnh vực thuộc chủ quyền lãnh thổ, chủ quyền văn hóa. Cụ thể:

Thứ nhất, Việt Nam cần đẩy mạnh công tác tuyên truyền các giá trị văn hóa dân tộc ra thế giới. Chúng ta phải tận dụng thời cơ thuận lợi của toàn cầu hóa văn hóa, đẩy mạnh giao lưu văn hóa đối ngoại để nhân dân các nước trên thế giới hiểu biết nhiều hơn nữa về văn hóa Việt Nam, bao gồm văn hóa truyền thống và hiện đại. Đồng thời, Việt Nam phải trên cơ sở phát huy truyền thống văn hóa dân tộc, thu hút thành quả văn hóa của các quốc gia phát triển đẩy mạnh hơn nữa vấn đề xây dựng sức mạnh mềm văn hóa quốc gia.

Thứ hai, trong mối quan hệ với Trung Quốc, Việt Nam cần phải phát huy hơn nữa sức hấp dẫn, sức thuyết phục của các giá trị quan cốt lõi của dân tộc như “thân thiện, hài hòa, yêu chuộng hòa bình”, truyền thống ứng xử “đi bất biến ứng vạn biến” và phương châm hành xử “cầu đồng tồn dị” trong tư tưởng ngoại giao Hồ Chí Minh nhằm bảo toàn mục tiêu giữ vững lãnh thổ, duy trì hòa bình, ổn định đất nước.

Thứ ba, Việt Nam cần làm tốt hơn nữa công tác truyền bá văn hóa thông qua các phương tiện truyền thông. Trong thời đại bùng nổ thông tin, bản thân phương tiện truyền thông Việt Nam chính là một phần của hình ảnh Việt Nam. Nếu chúng ta muốn thay đổi cách nhìn của thế giới đối với Việt Nam, trước tiên cần phải nâng cấp chất lượng và phương thức quản lí truyền

thông của chính chúng ta. Sự nâng cấp về chất lượng truyền thông ít nhất giúp chúng ta giải quyết được hai vấn đề. *Một là*, thích ứng với thông lệ truyền thông quốc tế, từ đó gia tăng tuyên truyền, quảng bá, đối thoại giữa Việt Nam và các nước trên thế giới. *Hai là*, thỏa mãn nhu cầu thông tin ngày càng phong phú trong đời sống văn hóa xã hội, đồng thời vẫn đảm bảo được các yêu cầu an ninh nhằm bảo vệ chủ quyền văn hóa dân tộc. Bên cạnh đó, việc gia tăng quản lý chặt chẽ nội dung của các phim truyền hình Trung Quốc cũng sẽ giúp chúng ta giảm thiểu tình trạng vô tình quảng bá cho chủ quyền lãnh thổ và chủ quyền văn hóa của Trung Quốc.

Thứ tư, giới học thuật Việt Nam cần nghiên cứu văn hóa Trung Quốc một cách có hệ thống, đặc biệt là những vấn đề văn hóa có khả năng chi phối tới tầm nhìn và cách ứng xử trong quan hệ hai nước, từ đó đề xuất một số kiến nghị tư vấn chính sách kịp thời và phù hợp với tình hình thực tiễn ./.

CHÚ THÍCH:

* Trong bài viết này, chúng tôi có sử dụng kết quả phỏng vấn chuyên gia đối với các học giả: PGS. Nguyễn Huy Quý; TSKH. Lương Văn Kế, GS. Nguyễn Khắc Phi, GS.TS. Phạm Đức Dương, Học giả Dương Danh Dy, PGS. TS. Trần Lê Bảo, ThS. Chử Bích Thu, ThS. Nguyễn Văn Nguyên.

(1) “*Tu thân, tề gia, trị quốc, bình thiên hạ*” là một mục trong sách *Đại học* vốn được trích từ *Lễ Kí* cùng với sách *Trung Dung*. Bốn cuốn sách (*Đại học, Trung Dung, Luận ngữ, Mạnh Tử*) này được coi là kinh điển của Nho gia Trung Quốc. “*Tu thân, tề gia, trị*

quốc, bình thiên hạ” là 4 bước tiếp theo của *Cách vật, trí tri, thành ý, chính tâm*. Tuy nhiên việc lý giải các sách này luôn được người Trung Quốc sửa đổi theo thời gian.

(2) Thiên tử – chư hầu: Thiên tử thống lĩnh các chư hầu. Đó là mô hình thiên tử phong đất cho các chư hầu quản lí. Chư hầu trước hết là con của thiên tử và các công thần. Mô hình này có thể thấy trong cách quản lý trong Chu lễ.

(3) Vua – tôi: Vua toàn quyền cai trị các vùng đất, các quan (tôi) sẽ thay mặt vua để quản lý các vùng đất đó.

(4) Chủ thuyết *vương đạo, bá đạo* (王道 - 霸道) Chủ thuyết *vương đạo, bá đạo* (王道 - 霸道) được các nhà du thuyết đề xuất vào thời Chiến quốc (từ thế kỉ thứ 5 tr.Cn đến năm 221 tr.Cn) trong bối cảnh nhà Chu đã suy yếu. Về cơ bản, chủ thuyết này đã đưa ra các biện pháp nhằm giúp cho các chư hầu mạnh vươn lên *thống lĩnh* các chư hầu khác. Nội hàm của *vương đạo* là lấy các giá trị Nho gia làm cốt lõi, cách thức thực hiện là dùng các biện pháp mềm dẻo. Nội hàm của *bá đạo* là các giá trị của Pháp gia làm cốt lõi, cách thực hiện là dùng vũ lực để khống chế các nước khác.

(5) “Trong quá khứ, chủ nghĩa bành trướng có nhiều dạng: sự truyền bá ảnh hưởng văn hóa, dùng áp lực di dân một cách không mủi lòng và trong nhiều thời kì là xâm chiếm lãnh thổ. Lịch sử lâu dài của Trung Quốc và truyền thống đế chế đã nuôi dưỡng trong tâm thức dân tộc một ý thức sâu sắc về tính ưu đẳng văn hóa và một niềm tin gần như tuyệt đối về tính tự nhiên của Trung Quốc ở châu Á”, Doak Barnett, *Trung Hoa cộng sản và châu Á* (Communist China and Asia, 1960, tr.67.

(6) Vòng tròn văn hóa được hình dung theo cấu trúc vòng xoáy, trong đó lớp bên

ngoài là lớp vỏ vật chất của văn hóa như công nghiệp văn hóa, hạ tầng cơ sở văn hóa, văn hóa cộng đồng, lớp bên trong là các giá trị tinh thần mang tính hạt nhân, lớp trong cùng là những giá trị cốt lõi có khả năng chi phối hành vi ứng xử của mỗi dân tộc. Theo Fons Trompenaars – Charles Hampden – Turner, *Chinh phục các đợt sóng văn hóa*, NXB Tri thức, 2009, tr.50

(7) Viện Khoa học xã hội Trung Quốc “*Báo cáo hiện đại hóa 2009*”, http://www.cas.cn/zt/kjzt/bg09/mt/200910/t20091027_2637126.shtml

(8) Báo cáo Đại hội DCS Trung Quốc lần thứ 17

(9) “Một chủ hai cánh” (一主两翼) là bộ cục chiến lược phát triển văn hóa được đề xuất trong Báo cáo hiện đại hóa văn hóa 2009 do Viện Khoa học xã hội Trung Quốc thực hiện

TÀI LIỆU THAM KHẢO CHÍNH

1. Doak Barnett, *Trung Hoa cộng sản và châu Á* (Communist China and Asia, 1960)
2. Phan Thế Vĩ (chủ biên), *Phát triển văn hoá Trung Quốc đương đại*, Nxb Đại bách khoa toàn thư Trung Quốc, 2008.
3. *Cương yếu quy hoạch phát triển văn hóa 5 năm lần thứ XI*, Nxb Pháp chế Trung Quốc, Bắc Kinh, 2006, tr.87.
4. Viện Khoa học xã hội Trung Quốc “*Báo cáo hiện đại hóa 2009*”, http://www.cas.cn/zt/kjzt/bg09/mt/200910/t20091027_2637126.shtml
5. Fons Trompenaars – Charles Hampden – Turner, *Chinh phục các đợt sóng văn hóa*, NXB Tri thức, 2009.
6. Đỗ Tiến Sâm chủ biên, *Báo cáo phát triển Trung Quốc – tình hình và triển vọng*, NXB Thế giới, 2007.

7. Nguyễn Thu Phương, Chủ Bích Thu, *Nhìn lại 30 năm cải cách thể chế văn hóa và điều chỉnh chính sách phát triển văn hóa Trung Quốc*, Tạp chí Thông tin Khoa học Xã hội, Số 3/2009.

8. 盘点 2010 中国出版业：年度关键词, http://news.xinhuanet.com/zgix/2010-12/13/c_13646798.htm

9. Doanh thu phòng vé Trung Quốc năm 2010 đạt mức kỷ lục <http://www.dienanh.net/forums/showthread.php/217131-Doanh-thu-phong-ve-Trung-Quoc-nam-2010-dat-muc-ky-luc>

10. Phạm Hồng Yến, *Ngoại giao văn hóa Trung Quốc và vai trò của nó trong quá trình hội nhập quốc tế*, Tạp chí Nghiên cứu Trung Quốc số 8/2009.

11. Lưu Khánh, *Suy nghĩ về giao lưu và hợp tác giáo dục Trung Quốc và Đông Nam Á*, tạp chí Khoa học đại chúng, số 5/ 2009.

12. Nguyễn Thị Thu Phương, *Trung Quốc gia tăng sức mạnh mềm văn hóa ở khu vực Đông Nam Á*, Tạp chí Nghiên cứu Trung Quốc, số 2/2010.

13. Ngô Hiểu Ba, *30 năm sóng gió, thành tựu phi thường và số phận bi kịch của tầng lớp doanh nhân Trung Quốc trong cải cách kinh tế 1978-2008*, Nxb Lao động, 2011.

14. Viện Khoa học xã hội Trung Quốc “*Báo cáo hiện đại hóa 2009*”, http://www.cas.cn/zt/kjzt/bg09/mt/200910/t20091027_2637126.shtml

15. 中國的對外文化交流 <http://www.chinaconsulate.khb.ru/chn/zgzt/xwbd/t117191.htm>

16. Cục thống kê nước CHND Trung Hoa ngày 28/2/08 http://www.stats.gov.cn/tjgb/ndtjgb/qgndtjgb/t20090226_402540710.htm

